

## **ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРИЧИНИ СЕРБО-ХОРВАТСЬКИХ КОНФЛІКТІВ У 1918–1945 РР.**

Проблеми міжетнічних конфліктів південнослов'янських народів у ХХ – на початку ХХІ ст. були та залишаються актуальною темою для історичних досліджень. Необхідно зазначити, що в українській історичній науці вони є недостатньо дослідженими і потребують подальшого ґрунтовного осмислення.

Витоки сербо-хорватських конфліктів, як вважає більшість сучасних дослідників, необхідно шукати ще у середньовіччі. Сербський історик З. Ізакович зазначає, що ворожнеча між слов'янськими племенами існувала ще з самого початку заселення ними Балканського півострова у VI – VII ст.; до того ж, тут існував своєрідний кордон між Західною та Східною Римськими імперіями [1, с. 71–72]. Хорвати змогли об'єднатись і створити свою першу державу вже у X ст.; втратили поступово її після входження до складу Угорського королівства (1102 р.), однак при цьому зберегли певну автономію, сабор (парламент). Хорватські феодали продовжували мати великий політичний вплив на своїй території [2]. Серби довго не могли об'єднатись через тривалу вікову ворожнечу їхніх племен між собою. Тому процес створення Сербської держави затягнувся до другої половини XII ст., коли Стефан Неманя зміг об'єднати під своєю владою сербські племена. Процес формування власної аристократії відбувався тут із запізненням порівняно із хорватськими землями [3]. Війни між Австрійською та Османською імперіями викликали масову міграцію наприкінці XVI – на початку XVII ст. сербського населення на прикордонні незаселені землі, де раніше проживали хорвати [4, с. 259]. Період багатовікової боротьби з Османами стримував міжнаціональні та релігійні протиріччя. Хорватська національна ідея формувалась також під впливом угорського та австрійського впливу; вимагала етнічної і територіальної стійкості, забезпечення єдності хорватів як «католицької нації» [5, с. 38]. Сербська національна ідея формувалась під впливом переважно визвольної боротьби з Османами, з прагненням об'єднання усіх сербів в одній державі.

При утворенні Королівства СХС у 1918 р. стало зрозумілим, що хорвати і серби відстоюють різні позиції. Хорвати традиційно, враховуючи свої традиції державотворення та могутній вплив своєї знаті в історії, прагнули до конфедеративного устрою держави. Серби бажали створити унітарну державу на чолі з династією Карагеоргієвичів, орієнтуючись на досвід самостійного розвитку свого королівства у XIX – на початку ХХ ст., а також плани створення «Великої Сербії». Д.В. Заплітний підкреслює, що сербські та хорватські провінції суттєво відрізнялися за рівнем промислового та аграрного розвитку (наприклад, станом на 1919 р. на сербській території працювали 70 заводів, а на території Хорватії та Словенії – 960; в останніх переважала і кількість великих землевласників) [6, с. 209-210]. У політичному відношенні хорвати втратили залишки своєї державності (сейм), стали більш підпорядкованими центральній владі, що в умовах звільнення з-під влади Австро-Угорської імперії набуло характеру

значного невдоволення їх своїм становищем. Ще одним переломним у цьому аспекті явищем була постійна боротьба хорватських депутатів у парламенті КСХС за автономію протягом 1920-х років і, особливо, резонансне вбивство лідера Хорватської Селянської партії Степана Радича (1928). Подальше загострення сербо-хорватських відносин у 1930-х роках тісно пов'язане зі створенням хорватського націоналістичного руху усташів, участю його у здійсненні вбивства югославського короля Александра I (Марсель, 1934 р.). Певне пом'якшення було внесено через надання автономії Хорватії югославським урядом у 1939 р. Необхідно також відзначити, що негативну роль у цих відносинах значною мірою відіграв у 1930-х роках та періоду Другої світової війни зовнішній чинник (підтримка національних прагнень хорватів з боку фашистських Італії та Німеччини, зацікавлених у послабленні Сербії на Балканах). Зокрема, відомо про участь політичних кіл цих країн в організації марсельського вбивства (операція «Тевтонський меч»), фінансовій підтримці та розпалюванні ворожнечі між усташами та сербами. Так, сербський дослідник С. Вукович зазначає, що німецькій пресі у 1941 р. давались вказівки розпалювати в Югославії антисербські настрої серед хорватів та сприяти створенню важкої соціально-економічної ситуації; аналогічні розпорядження отримувала і німецька армія [7, с. 24]. Наступним кроком у цьому напрямі було утворення Незалежної Хорватської держави 10 квітня 1941 року, під керівництвом усташського керівника Анте Павелича. Моноетнічна ідеологія усташського режиму зробила головними ворогами Хорватії сербів, євреїв та циган. Злочинні факти геноциду цього режиму проти названих народів на хорватській території (знищено понад півмільйона сербів; при цьому застосовувались жахливі методи тортур над в'язнями концтаборів Ясеновац та ін.) [8]. З іншого боку, хорвати вказували на факти геноциду щодо їхнього народу з боку сербських партизан. Однак, боротьба проти німецько-фашистського окупаційного режиму на території Югославії об'єднала частину хорватів із сербами у національно-визвольній армії, яку очолював Й. Броз Тіто.

Ще одне серйозне дискусійне питання – роль релігійного чиннику у цих відносинах. Визнаючи його великий глибинний вплив на самосвідомість обох народів (визнаючи при цьому конкретні факти участі представників церкви у закликах до боротьби з іновірцями, фізичних розправ тощо), все ж необхідно не перебільшувати його. Війни розв'язували не церковні діячі, а державні, правляча еліта, на що звертають увагу окремі дослідники [1, с. 77].

Аналіз сербо-хорватських відносин названого періоду свідчить про такі важливі уроки: своєчасність вирішення назрілих проблем у розвитку національних меншин; вміння йти на взаємопоступки та взаєморозуміння заради миру та стабільності в країні; уникати проявів радикального, крайнього націоналізму, що може вилитись у переслідування та геноцид інших народів, які проживають на одній території; бути віротерпимими у реальному житті.

#### **ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:**

1. Изакович З. Политические и этнорелигиозные аспекты югославского конфликта / З. Изакович; пер. А. Золотых // Социологические исследования. – 1996. – № 5. – С. 71–77.
2. Фрейдзон В.И. История Хорватии: Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.) / В. И. Фрейдзон; РАН, Ин-т славяноведения и балканистики. – СПб. : Алетейя, 2001. – 318 с.
3. Чиркович С. История сербов / Сима М. Чиркович; Пер. с сербскохорв. – М.: Издательство «Весь Мир», 2009. – 448 с.
4. Павлюков Г. В. Обострение сербско-хорватских отношений и начало национальной гомогенизации сербов в Хорватии: конец 1980-х – начало 1990-х гг. / Г. В. Павлюков // Imagines mundi: альманах исследований всеобщей истории XVI–XX вв. – № 7. – Сер. Балканика. Вып. 2. – Екатеринбург: Гуманитарный ун-т, 2010. – С. 258–274.
5. Табачников Б. Я. Югославский разлом / Б. Я. Табачников // Вестник ВГУ. Серия: История. Политология. Социология. – 2009. – № 2. – С. 32–41.
6. Заплітний Д. В. Соціально-економічні чинники сербохорватських відносин у Королівстві СХС (1918–1929 рр.) / Д. В. Заплітний // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2012. – Вип. XXXIII. – С. 208–212.
7. Вукович С. Антисербские стереотипы и распад Югославии. Формирование образа врага в австрийской и германской прессе / С. Вукович // Свободная мысль. – 2008. – №7. – С. 15–30.
8. Прийма И. Голоса Сербии / И. Прийма. – СПб.: [б. и.], 1993. – 120 с.